

ТРАДИЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКИХ ЛІСІВ ЩЕЦІНА

© Пухала І., 2008

Розташування лісових комплексів відносно міста чи агломерації, комунікаційна доступність, наявність у лісах добрих рекреаційних якостей – ось умови та засади їх рекреаційного використання. Розуміючи потреби міста, рекреаційне загосподарювання лісів Щеціна розпочато у ХІХ ст. і активно продовжувалось до Другої світової війни. На підставі інших чинників відбувається цей розвиток сьогодні.

Disposal of forest complexes in relation to a city or agglomeration, availability of communication, presence in the forests of good recreation qualities – these are the terms and bases of their recreation usage. Basing on understanding the necessities of city, recreational organization of forests of Stettin begun in a 19 century and actively proceeded till World War II. This process is still developing today on the basis of other factors.

Постановка проблеми

“Місто лісів і зелені” – так у публікації С. Ковнаса і Ч. Піскорського у 1958 р., охарактеризовано Щецін. Зелені насадження становлять близько 40 % території міста, до них належать, окрім парків і скверів, закладених переважно на місці ліквідованих цвинтарів (напр., найбільший міський парк імені С. Жеромського на місці цвинтаря Грабовського), також території лісів. Проте традиція рекреаційного використання лісів є малодослідженою, на відміну від величезного потенціалу та самостійного руху до них мешканців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Стаття ґрунтується на дослідженнях польських авторів – С. Ковнаса, Ч. Піскорського, М. Лучака, Б. Вазинського, Т. Бялецького, А. Стахак, У. Гріна, М. Гас-Ноґаль, М. Кубуса, Г. Новака, М. Новаковської, Т. Герлінського, М. Козіковської, К. Пенькось та інших, які заглиблюються в історичну традицію рекреаційного використання лісів, наводять географічні та природничі дані. Допоміжним для дослідження є картографічний матеріал, старі путівники та поштівки.

Мета статті

Дослідити різні періоди рекреаційного використання лісів Щецінської агломерації, виявити зміну функціонального підходу та простежити континуїтет традиції.

Виклад основного матеріалу

Поверхня лісів в адміністративних межах Щеціна займає 5031 га, що відповідає 16.7 % залісненості, поділяючись відповідно на громадські (у підпорядкуванні регіональної дирекції державних лісів та міського відділу комунальних послуг) та приватні (бл. 64 га). У межах міста виділяють три великі лісові комплекси: на Лівобережжі, від півночі – Пуца Вкржанська, на Правобережжі – від сходу – Пуца Голеньовська, від півдня – Букова. Загалом Пуці замикають місто довкола у підміській зоні, утворюючи потужний зелений пояс, входячи клинами углиб розпланувальної структури. Ліси агломерації утворили найбільший на території Польщі рекреаційний Лісовий промоційний комплекс “Щецінські Пуці”.

Лісові території Пуці Вкржанської входять до структури забудови Щеціна компактними, функціонально об’єднаними комплексами лісопарку Глибоке, лісопарку Арконського, завершу-

ючись міським парком імені Каспровича, але певні фрагменти Пущі знаходяться у місті як окремі урочища: Мсценціно, Трьох Потоків та Купали. Розпорошені ліси на Правобережжі належать до комплексу Пущі Букової як лісопарки Здрос, Кленсково і Букове, натомість лісопарк Дубе є західним фрагментом Пущі Голеньовської.

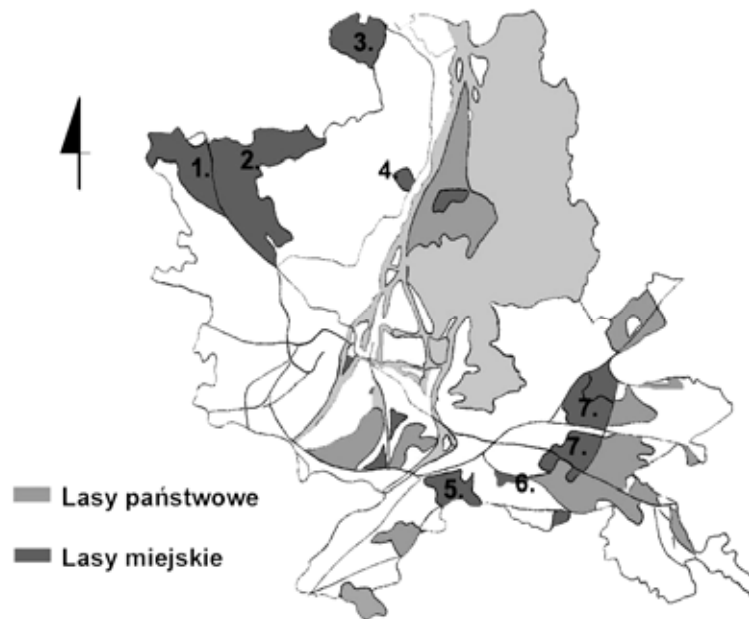

Рис. 1. Розташування лісів в адміністративних межах міста Щеціна, з поділом на ліси державні (світлішим кольором) та міські (темнішим кольором) та лісопарки: 1 – Глибоке, 2 – Арконський, 3 – Мсценціно, 4 – урочище Купали, 5 – Здрос, 7 – Дубе (опрацювала І. Пухала)

Лісові території використовуються для рекреації, щодо підтверджує дослідження.

Рекреація на території щеціньських лісів у ХІХ до середини ХХ століття

Використання і загосподарювання щеціньських лісів з рекреаційною метою починаються з ХІХ століття період потужного розвитку Щеціна – як територіального, так і економічного, звільненого від фортифікаційних меж, що супроводжувалось інтенсивним притоком мешканців. Міська влада, намагаючись забезпечити добрий відпочинок мешканцям, почала викупати лісові ґрунти і пристосовувати її до відпочинку. Адаптаційно-розпланувальні заходи полягали у прокладанні прогулянкових алей, лісових доріг, а також впровадженні різних елементів, які б збагачували різноманітність проведення часу у лісових територіях. Популярними були пішохідні прогулянки визначеними маршрутами, відпочинок поблизу новозакладених купалень, відвідування спеціально організованих оглядових майданчиків чи новозведених оглядових веж, проведення вільного часу у новозакладених кав'ярнях чи літніх ресторанах. У міжвоєнний період (1918–1939 рр.) особливо популярними стають кав'ярні та літні ресторани при піших доріжках та оглядових терасах.

У лісопарку Арконському / *Eckerberger Wald*, обмеженим від півночі Долиною Семи Млинів / *Siebenbachmuhletal*, праці з перетворення у рекреаційну зону та пейзажний парк почато наприкінці ХІХ ст., початково впроваджуючи густу мережу пішохідних доріжок та закладаючи численні заклади харчування: літні ресторани влаштовано в будівлі давнього млина – “*Forthaus Eckerberg*”, потім “*Kurhaus Eckerberg*”, і знову ж у колишньому млині – “*Lindenhof*”, поблизу Русалкових ставів. У 1903 р. завершено зведення найатракційнішої споруди – оглядової вежі / *Quistorpturm*”. У натуральний лісовий ландшафт поблизу ставів Лісового і Ясного вкомпоновано рекреаційні ділянки, врегульовано міську купальню на висихаючому лісовому озері Арконці / *Martin-See*. Водяні млини у згаданій вже Долині Семи Млинів: Вишина, Ломот, Нагірник, Затишок, Урочисько, Устроння і Зозулин перетворено на молодіжні клуби і розважальні заклади. Функція цих об'єктів залишилась незмінною від закладення (злам ХІХ–ХХ ст.) до знищення під час Другої світової війни.

Рис. 2. Вежа Квісторна (п. XX ст.) і стан сучасний (зі збірки Народного музею у Щеціні)

У сусідньому лісопарку Глибокому з'явилася дільниця вілл, причому планом було передбачене забудову у лісових територіях. При озері Глибокому влаштовано міську купальню, закладено літній ресторан та відпочинковий будинок.

На пн.сх. узгір'я Варшавського було утворено лісопарк Мсценціно / *Messenthiner Wald*", який мав розгалужену рекреаційну функцію вже усередині XIX ст. Його головною атракцією була мережа оглядових майданчиків, з яких оглядали Одер та Правобережжя. Траси були сполучені із шляхами Долини Семи Ставів і Лісу Арконського .

У 1843 р. було впорядковано територію лісу на Гоцлаві / *Gotzlow*. На Винній Горі / *Weinberg* споруджено оглядову дерев'яну вежу з двома терасами, які у міжвоєнний період замінила набагато більша, декорована мурована вежа, присвячені канцлеру Бісмарку / *Bismarckturm*, звана сьогодні гоцлавською.

На Правобережжі Щеціна також не бракувало лісових рекреаційних територій. Найпопулярнішим був лісопарк Здрое. На крейдяних узгір'ях відкрили оглядові майданчики Відок, а на поляні, зв. Пательнею, – оглядову вежу Баресель, з яких відкривався вид на Лівобережжя із Старим містом. Головною атракцією Здроя було Смарагдове озеро / *Herta See*, яке утворилось в 1925 р. у трагічних обставинах затоплення крейдяних кар'єрів глибинними водами. При озері залишилась виробнича вузькоколіяка, містки якої слугували оглядовими пунктами, були добудовані ресторан та заїзд Смарагд. Біля підніжжя Поляни Видокової було зведено ресторан, стилізований під натуральний грот із "сталактитами" і "сталагмитами" усередині будівлі, перед рестораном збудовано бетонну аркатуру із стилізованим азіатським павільйоном.

Післявоєнні роки

Після Другої світової війни, а також пізнішого занедбання переважна більшість забудовань приміських лісів Щеціна щезла з лиця землі. Старі кав'ярні чи ресторани можна побачити лише на історичних листівках або ж віднайти старі фундаменти, порослі самосієм.

Винятком є заїзд Смарагд та Грот, але вони змінились у зв'язку зі зміною власників. Схожа доля спіткала оглядові вежі, які перетворились у мальовничі руїни на узгір'ях.

У післявоєнній аж до 80-х років XX ст. зацікавлення міських жителів Щеціна як прикордонного міста лісами є надзвичайно обмеженим: це групові лісові мандрівки та піші рейди, а також збирання грибів та інших дарів лісу. Хоча вже у 70-ті рр. на лісових теренах всієї Польщі можна спостерігати створення таких рекреаційних об'єктів, як кемпінги, наметові поля, утворення численних паркінгів, оглядових місць, майданчиків для різних ігор, прокладання стежок здоров'я тощо.

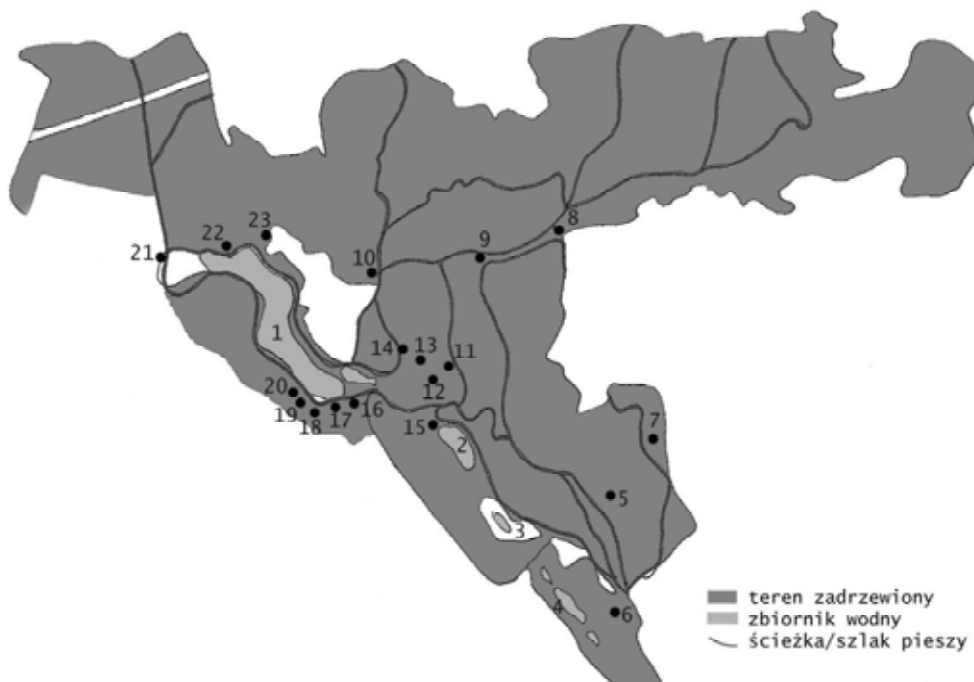

Рис. 3. Комплекс лісопарків Глибоке-Арконське: схема території із головними пішими шляхами і рекреаційними об'єктами:

1 – озеро Глибоке; 2 – озеро Гоплана; 3 – купальня “Арконка”; 4 – Русалкові стави; 5 – руїни вежі Квісторпа; 6, 7 – вигули для собак; 8, 10, 11, 16, 19 – лісовий паркінг; 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23 – рекреаційні поляни (опрацювала І. Пухала)

Від 90-х років до сьогодні

Ліси створюють умови для різних форм відпочинкової активності, популярними є:

- мандрівна (прогулянки, біг, їзда на велосипеді);
- спортивно-ігрова (спортивні ігри, тренування, дитячі та розважальні ігри);
- пасивна (відпочинок на лавках, пікнік при вогнищі);
- пізнавальна (спостереження за фауною і флорою, дослідження історичних пам'яток);
- лікувальна (прогулянки, відпочинок).

Сучасний стан загосподарювання приміських лісів Щеціна, особливо у зоні лісопарків, що є результатом діяльності протягом кількох років, певною мірою задовольняє потреби мешканців міста. Для потреб активної рекреації прокладено піші шляхи. Визначено прогулянкові стежки, часто з пізнавальною функцією, реалізуються міжнародні проекти як “Смарагдове озеро – місце польсько-німецького екологічного навчання”, у межах якого постали туристичні шляхи “Сім Млинів – Губалівка” у лісопарку Арконському та природничо-лісова стежка в лісопарку Здрое.

Прокладено також інші стежки: стежка здоров'я в лісі Арконському, на Глибокому – кінна стежка, лісові стежки для прогулянок із собаками, оснащені майданчиками для їх тренування.

Щецінські ліси загосподаровано також під кутом інших видів активної рекреаційної діяльності: на їх території розташовано купальні, обладнані різноглибокими басейнами, пляжами із позичальними спорядженнями та закладами швидкого харчування – при озері Глибокому, Арконці та Дівокличому. Інші види спорту, зокрема зимові, присутні у спортивно-рекреаційному комплексі “Щецінська Губалівка”, зі штучним сніговим покриттям лижного спуску і катком. В адміністративних межах Щеціна поширеним явищем стало розташування на місці середлісних полян або на місцях вирубки лісу полян рекреаційних, які стандартно обладнуються дерев'яними лавками і столами, а також простими укриттями від негоди, місцями для розкладання вогню, оточеними камінням, що запобігає поширенню вогню. Більшість полян розташовано поблизу озер, а також у

місцях, доступних для неповносправних осіб, які пересуваються на візках. Переважно поляни мають добре сполучення із мережею громадського транспорту.

Рис. 4. Поляна Оглядова, подібно загосподаровані інші поляни в лісах Щеціна (Фото І. Пухала, 2006)

Висновки та перспективи подальших досліджень

У сучасному розвитку рекреаційних функцій враховується зростаюча активність населення, а також зміни у трендах і формах відпочинку. Але концепційні вирішення повинні ґрунтуватися на традиціях використання місця, яка може бути звужена або розширена залежно від потреб часу.

1. Kownas S., Piskorski Cz., Szczecin – miasto parków i zieleni. – Poznań, 1956. 2. Łuczak M. Szczecin, Gocław, Golecino. – Szczecin-PTH, 2005. 3. Ważyński B. Urządzanie i zagospodarowanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji. – Poznań, Wyd. AR, 1997. 4. Encyklopedia Szczecina / Red. Białecki T. – Szczecin, Wyd. US, 1999. 5. Stachak A., Grinn U., Haas-Nogal M., Kubus M., Nowak G., Nowakowska M. Zieleń Szczecina. Ilustrowany przewodnik dendrologiczny. – Szczecin, Wyd. OFICYNA IN PLUS, 2000. 6. Gierliński T. Obiekty rekreacyjne i ich rozmieszczenie na terenach leśnych w Polsce / Las Polski, 10. – 1983. 7. Kozikowska M., Pieńkos K. Lasy komunalne jako przestrzeń rekreacyjna mieszkańców Warszawy / Red: Kosiewicz J. – Rzeszów, Wyd. UR, 2006. S. 356–367. 8. Rocznik statystyczny Szczecina 2005 (wersja elektroniczna) GUS Szczecin.

Переклад з польської та наукова редакції статті – проф. кафедри дизайну та основ архітектури Національного університету “Львівська політехніка” Петришин Г.П.